

ЕКОНОМІЧНА ДУМКА АНТИЧНОГО СВІТУ

Вінницький національний технічний університет

Анотація.

В статті здійснено ретроспективний огляд та аналіз розвитку економічної думки античності. Систематизовано економічні погляди філософів та узагальнено парадигму економічних поглядів періоду. На основі відокремлення окремих поглядів видатних тогочасних філософів, періодизації періоду, використання термінологічного періоду можемо побудувати карту світу для періоду античності.

Ключові слова: карта світу, античність, натуральне господарство, лихварство, землеробство, держава.

Abstract.

There had been presented a retrospective review and analysis of the development of the economic thought of antiquity. The economic views of philosophers are systematized and the paradigm of the economic views of the period is summed up. On the basis of separation of certain views of the outstanding philosophers of that time, periodization of the period, the use of the terminology period, we can construct a map of the world for the period of antiquity.

Key words: world map, antiquity, natural economy, usury, agriculture, state.

Вступ

У багатьох творах та висловлюваннях мислителів античності економічна думка стародавнього світу виражена у найбільш розвиненому вигляді. За своїм змістом вона відрізняється від економічних поглядів мислителів Стародавнього Сходу, що зумовлюється відмінностями античного суспільства Стародавньої Греції та Стародавнього Риму від патріархального суспільства країн Стародавнього Сходу. Економічна думка античності відобразилася в економічній політиці відомих реформаторів та законодавців Пісістрата, Перікла, Солона, братів Гракхів, творах давньогрецьких та давньоримських мислителів Ксенофонта, Платона, Аристотеля, Сенеки, та у публічних виступах видатних громадських діячів [1].

Античність — це особливий період в історії всіх народів Середземномор'я. Він починається у VIII ст. до н. е. з формуванням грецьких міст-держав Спарти, Афін, з піднесенням Карфагена, заснуванням Рима, із проведенням перших олімпіад, а закінчується в V ст. н. е. падінням Західної Римської імперії. Для античності характерне поєднання, співіснування різних політичних і економічних моделей та укладів. За ці 1300 років багаторазово в різних частинах басейну Середземномор'я було випробувано демократію і деспотію, правління кращих — аристократія і багатих — олігархія, щоб поєднати республіканські та монархічні елементи правління, принципат, військові й адміністративно-бюрократичні системи правління. Економіку античності будували землевласники, раби, торговці та ремісники.

Основні поняття періоду:

натуральний характер економіки - головними рисами натуральної економіки є нерозвиненість суспільного розподілу праці, ізоляваність від зовнішнього світу; самозабезпеченість засобами виробництва і робочою силою, можливість задоволення всіх або майже всіх потреб за рахунок власних ресурсів;

натуральне господарство - тип господарства, за якого продукти праці виробляються для задоволення власних потреб, а не для продажу;

патріальне рабство - раби на правах молодших домочадців виконують найбільш важкі і неprestижні роботи по господарству;

свобода заповіту - самостійність та незалежність прийняття заповідачем рішень, що стосуються самого акту заповіту як такого і змісту заповідальних розпоряджень, які не можуть розцінюватися з точки зору справедливості, доцільності, мотивованості та інших критеріїв обґрунтованості прийнятих заповідачем рішень.

Твори античних філософів мають кілька ознак, які сильно відрізняють їх від інших, а саме:

- Зв'язок теоретичних узагальнень та практичних рекомендацій.
- Глибока розробка проблем у господарстві.

- Численні спроби побудови ідеальної держави.

Можна виділити три етапи розвитку економічної думки Стародавньої Греції:

Перший етап пов'язаний із зародженням та розвитком рабовласництва в рамках общинного ладу [1]. Відомий спартанський законодавець (IX-VIII ст. до н.е.) **Лікурґ** створив інститути спартанського суспільного та державного устрою, дійсне створення яких було результатом довгого історичного процесу переходу від первіснообщинного строю до класового суспільства. Лікурґу приписують розділення Лаконських земель, створення ради старійшин (герусії), народного зібрання (апелли), введення товариств [2]. Його закони заклали основи державного устрою Стародавньої Спарти як класичного типу тоталітарної держави. Земля проголошувалась колективною власністю, і ділилася на сімейні наділи, які оброблялися рабами. Водночас були започатковані спортивні культури, приділялася увага фізичному розвитку, та покращенню військових навичок.

Другий етап пов'язаний з розквітом давньогрецького суспільства та торгівлі.

Третій (IY-II ст. до н.е.) - період еллінізму. Почався занепад державності у Стародавній Греції, що супроводжувався кризою рабовласницького господарства. Принципи економічної політики елліністичних держав отримують систематичне обґрунтування у творах спеціального характеру, у більшості таких творів описується раціональне ведення господарства.

Відображення картини античного світу в поглядах давньогрецьких та античних філософів:

Перікл (495 до н. е. — 429 до н. е.) — державний діяч, стратег і полководець у Стародавніх Афінах. Період його правління називають «золотим століттям Афін», визнаючи його добою найвищого внутрішнього розквіту Греції. Керував афінською державою у 444-429 рр. до н.е., розвивав міста, ремесло та дрібну торгівлю. Головними інструментами впливу Перікла на народ були надія та часом страх. Через смерть правителів, він присвятив себе державній діяльності, ставши на бік демократії: добробут маси бідняків він ставив вище за вигоду купки багатіїв, хоча зробив це всупереч своїй природі, яка була аж ніяк не демократичною.

Сократ (469 до н. е. — 399 до н. е.) — давньогрецький філософ, вважається одним із засновників Західної філософії [4]. Він стверджував, що всі економічні операції випливають із стриманості людини, настирливості, чесності, тощо. Багатство було для нього відносним поняттям. Сократ наголошував на тому, що добродієність полягає в умінні обходитись без багатства.

Платон (427 до н. е. — 348 до н. е.) — давньогрецький мислитель, засновник філософської школи, відомої як Академія Платона. Повернувшись до Афін, він придбав на північно-західній околиці міста будинок із садком, де заснував свою відому філософську школу [6]. Ця вся місцевість, де колись стояло святилище богині Афіни, перебувала під покровительством героя Академа [8]. Як свідчить легенда, Академові цю землю заповідав напівміфічний цар Аттики, Тесеї. Так 385 до н. е. виникла Платонівська академія, де, як задумав сам Платон, мали б виховувати істинних мудреців, призначення яких — керувати державою. Учні Академії навчались невідомих раніше наук: діалектики, аналітики, методології, філософії, індуктивних і дедуктивних методів пізнання. Із виникненням Платонові школи відбувся переворот у глибинах грецької цивілізації. З одного боку, Платону дорогий світ чуттєвий, споглядальний, з іншого — він байдужий до ідеального, тієї єдиної реальності, яку душа може пізнати тільки умоглядно. Надзвичайно цікавими були роздуми Платона про можливість побудови ідеальної держави на засадах справедливості. Згідно з розробленим Платоном планом, у ідеальній державі мають жити три головні суспільні прошарки: правителі; воїни; робітники. Кожен представник цих прошарків повинен якомога старанніше виконувати свої обов'язки, поєднуючи в собі такі якості, як мудрість (для правителів), мужність (для воїнів) і послух (для робітників) [6]. Це дало можливість уникнути несправедливості. Твердження про необхідність жити заради спільного добра наштовхнуло Платона на ідею знищення родинно-шлюбних стосунків, усупільнення всіх жінок і дітей. Так, у роботі «Закони» Платон запропонував ідею створення казарменної держави на основі жорстокого тоталітарного контролю, де вся влада зосереджувалася б у руках мудрих правителів, які за допомогою «діалектики ідей» та методів насильства робитимуть людину щасливою [8].

Аристотель (384 до н. е. — 322 до н. е.) був одним з найвидатніших умів в історії науки. Він був і засновником науки про людському суспільстві - соціальної філософії, в рамках якої у нього розглядаються економічні питання. Твори Аристотеля, де розкриваються проблеми громадської організації, були створені в період його останнього перебування в Афінах [7]. Це, насамперед, "Нікомахова етика" (названа так нащадками по імені сина філософа - Нікомаха, рік написання цієї праці невідомий) і "Політика" (335-322 до н.е.) - трактат про устрій держави. Аристотель створював теорії і будував висновки, спираючись на ретельний аналіз фактів. Для своєї "Політики" він з групою учнів зібрав і обробив матеріали про державний устрій і законах 158 елліністичних і варварських держав (в переважній частині це були поліси, міста-держави). Він критично ставився до розвитку

торгівлі і грошового обігу в Греції. Идеалом для Аристотеля було невелике землеробське господарство (в якому працюють, зрозуміло, раби). Це господарство повинно забезпечувати себе майже всім необхідним. Аристотель різко засуджував лихварство. Він вважав, що лихварство гідне осуду і саме по собі є поганим. У своєму теоретичному обґрунтуванні негативного ставлення до лихварства Аристотель виходив з протиставлення грошей в їх природному ролі, заради якої вони були створені, тієї неприродної ролі, яку вони грають при лихварстві. Філософ зазначав, що лихварство справедливо ненавидіти всі. Бо тут самі гроші є джерелом придбання. Вони вживаються не з тією метою, для якої були винайдені: гроші виникли з товарного обміну, між тим відсоток робить з них більше грошей, ніж було спочатку. Звідси і його назва "відсоток" і "породжене", бо породжене подібно породив. Відсоток є гроші від грошей, тому серед всіх галузей придбання лихварство найбільш огидно природі мати шляхом "справедливого обміну" з сусідами [7].

Солон (640 — 559 до н. е.) — політик і реформатор давніх Афіні. На початку VI ст. до н. е. Афіни роздирали протистояння аристократії, що зосередила у своїх руках владу, і більшості населення, обтяженого боргами[5]. У 594 р. до н. е. афіняни обрали Солона архонтом і доручили йому проведення політичних і економічних реформ в інтересах демосу. Він ввів закон про свободу заповіту, відмінив борги людей, заборонив надалі робити позики під заставу особистої свободи.

Висновки

Стародавня Греція була єдиною державою, в якій панувала демократія. Водночас, це була країна, що об'єднувала монархічні держави, міста-держави зі своїми судами та бюрократичним апаратом. Рабовласницький устрій, що був у Стародавній Греції, відрізнявся від східного більш високим рівнем розвитку продуктивних сил і більш зрілими рабовласницькими виробничими відносинами. Численні винаходи, архітектура, філософія, наука, література, що зародились тоді, поширювались світом і досі використовуються у сьогоденні. У країнах Стародавнього Сходу в Стародавній Греції та Стародавньому Римі економіка мала натуральний характер, більша частина населення була зайнята землеробством. Водночас поступово зростали масштаби різних форм і видів ремісництва, розвивалася торгівля, здійснювались кредитні операції великих масштабів тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. https://pidruchniki.com/1594102445278/politekonomiya/zarodzheniya_osnovni_etapi_rozvitku_ekonomichnoyi_dumki
2. http://osvita.ua/vnz/reports/world_history/5481/
3. <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D0%B5%D0%BC%D0%BE%D0%BA%D1%80%D1%96%D1%82>
4. <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BE%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%82>
5. <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%BD>
6. <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%BB%D0%B0%D1%82%D0%BE%D0%BD>
7. <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D1%80%D1%96%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%82%D0%B5%D0%BB%D1%82>
8. Базилевич В.Д., Гражевська Н.І., Гайдай Т.В., Леоненко П. М., Нестеренко А. П. Історія економічних учень Навчальний посібник / К.: Знання, 2004.- 1300 с.

Філатова Любов Сергіївна — асистент кафедри Менеджменту, маркетингу та економіки, Факультет менеджменту та інформаційної безпеки, Вінницький національний технічний університет.

Ткачук Ярослав Юрійович — студент групи Л – 18б, Факультет менеджменту та інформаційної безпеки, Вінницький національний технічний університет. e-mail: saturnlitinmailru@gmail.com

Filatova Lyubov Serg. – Assistant with the department of management, marketing and Economics, Faculty of Management and Information Security, Vinnitsa National Technical University.

Tkachuk Yaroslav Yuriyovych - student, Faculty of Management and Information Security, Vinnitsia National Technical University. e-mail: saturnlitinmailru@gmail.com